

Muzeološko obrazovanje muzejskih radnika

Ivo Maroević

Filozofski fakultet, Zagreb

Brzi i snažni razvitak muzeja i suvremenih muzejskih koncepcija pratio je usporedni razvitak muzeologije, kao danas već definirane, posebne znanstvene discipline. Bez obzira na različite tvrdnje oko kojih se još uvijek teoretičari ne mogu složiti, da li je za muzeologiju i njezin sadržaj primaran muzej kao institucija, muzejska zbirka kao element formiranja nove muzealne stvarnosti ili muzejski predmet kao temeljna jedinica bez koje nema muzeja ni čitave nadgradnje koju on na sebi nosi, muzeologija kao znanstvena disciplina sve više kroči prema utvrđivanju vlastite metodologije istraživanja provjerene u praksi. Razvitkom muzeološke znanosti sve se više otvara rascjep i usporedna potreba za čvršćim integriranjem između muzeologije kao interdisciplinarnе i generalističke znanosti i klasičnih primarnih znanstvenih disciplina, koje se bave proučavanjem predmeta i vrsta predmeta što se čuvaju u muzejima. Nabrojimo li tek one koje se nalaze unutar humanističkih i društvenih znanosti, kao što su povijest umjetnosti, arheologija, povijest ili etnologija, osjetit ćemo pravu dimenziju problema. Sve se više osjeća pomak od interesa za muzejski predmet koji je predmet proučavanja jednog, usko specijaliziranog znanstvenog područja, prema interesu za predmet koji je sakupljen i pohranjen u muzej na temelju njegovih muzealnih vrijednosti, gdje je vrlo važna, ali samo jedna od komponenata, njegova »pripadnost« i ovisnost o pojedinoj znanstvenoj disciplini. Stoga i muzeološko obrazovanje koje postaje sve šire i šire, koje prati razvitak muzeologije i koje se počinje sve preciznije definirati na svjetskoj razini, postaje nužno za svakoga onoga tko radi ili želi raditi u muzeju. U okviru ICOM-a već je prije desetak godina osnovan Međunarodni komitet za odgoj i obrazovanje muzejskog osoblja (International Committee for the Training of Museum Personnel), koji se bavi proučavanjem i predlaganjem sadržaja, opsega i načina muzeološkog obrazovanja¹, a

1971. god. je ICOM usvojio osnove nastavnog programa za temeljno muzeološko obrazovanje, kojima su se pokrila sva glavna područja djelovanja u muzejima².

Unatoč ovakvim trendovima, koji su na svjetskom planu dobili veoma široki zamah osnivanjem posebnih centara za muzeološko obrazovanje,³ u nas još uvijek traje tek stjecanje osnovnih pojmova o muzejskoj djelatnosti putem nastave predmeta muzeologije. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na primjer, muzeologija se sluša na četvrtoj godini studija povijesti umjetnosti, arheologije, etnologije i povijesti. Na drugim sveučilištima i fakultetima u republici Hrvatskoj muzeologija je drukčije raspoređena, dok u drugim republikama i pokrajinama ima i drukčije značenje kako u okviru nastavnog programa, tako i u okviru broja predviđenih sati za izvođenje nastave. Najdalje se otišlo u Sloveniji, gdje je osnovana katedra za muzeologiju na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Kako se u ovom tekstu ne bavim posebice proučavanjem i analizom sadašnjeg stanja studija muzeologije u nas, to je ovakva konstatacija dostatna za razumijevanje teme. Stanje u obrazovanju drugih struka za rad u muzeju znatno je teže. Na prirodoslovnim ili tehničkim fakultetima, gdje se osposobljuju stručnjaci iz prirodnih i tehničkih znanstvenih disciplina, ne postoji nikakvo muzeološko obrazovanje za one koji će eventualno naći svoje mjesto u muzeju te vrste. Stoga se u nas i potkrala bitna pogreška u mišljenju, kad se muzeologija smatra disciplinom unutar područja povijesti umjetnosti ili arheologije, jer su to jedine discipline koje su donedavno, u okviru svog diplomskog nastavnog programa, imale muzeologiju kao predmet. Njima su se tek u posljednje vrijeme pridružile etnologija i povijest, da bi se na taj način zatvorio muzeološki krug unutar humanističkih znanosti, ostavivši po strani sociologe, pedagoge i filozofe, unatoč sve jačim pedagoškim i antropološkim tendencijama u suvremenim muzejima svijeta.

Rezimiramo li, ne može se reći da je u nas dosegnuto organizirano muzeološko obrazovanje, kojim bi se formirali stručnjaci usmjereni za rad u muzejima.

Na temelju takvog obrazovanja, ulaz u muzejsku struku i muzeološku pro-

blematiku, prvenstveno se odvijao iz rada i radom, ali ne u današnjem smislu i značenju tog izraza. Naime, mladi stručnjak (bilo koje od temeljnih znanstvenih disciplina) koji bi ušao u muzej, stjecao je muzeološka i muzeografska znanja radom u vlastitom ili nekom većem muzeju srodne vrste, hospitiranjem kod iskusnih kustosa, koji su mu na više ili manje sretan način prenosili svoja muzeološka iskustva, i to ona za koja su oni smatrali da mladom čovjeku mogu pomoći u formiranju njegova odnosa prema muzejskom radu. Kako ni taj oblik obrazovanja nije bio organiziran (već spontan), s formiranim programom prenošenja iskustava, to je ovisio prvenstveno o kvaliteti stručnjaka koji je davao i prenosio i o interesu mlađeg stručnjaka koje je takvo znanje primao.

Verifikacija tako stečenog znanja provodila se na stručnim ispitima za zvanje kustosa, koje su kustosi-pripravnici, preparatori i ostalo stručno osoblje polagali nakon godinu ili dvije praktičnog staža u muzeju. Taj je propisani ispit imao, i danas ima, određeni program provjere muzeološkog i muzeografskog znanja, dopunjen specijalističkim znanjima iz discipline koja je dotičnom stručnjaku bila matična znanstvena disciplina.

U posljednjih desetak godina, na Sveučilištu u Zagrebu⁴ formirao se postdiplomski studij muzeologije u okviru Postdiplomskog studija bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti, s posebnim dijelom za muzeologiju, u kome je muzeologija na stanoovit način bila integrirana s drugim oblicima informacijskih djelatnosti. To je bio pokušaj zajedničke obrazovne nadgradnje grupe međuzavisnih znanstvenih disciplina primjenjenog tipa. Studij se na postdiplomskoj razini odvijao uglavnom prema stjecanju onih znanja, nužnih za rad u muzeju, koja je većim dijelom trebalo usvojiti već na dodiplomskom obrazovanju, a tek je jedan dio bio usmjeren prema specifičnom znanstveno-istraživačkom radu, putem izrade magistarskog rada koji je kandidat branio pred posebnom komisijom i stjecao diplomu magistra informacijskih znanosti iz područja muzeologije.

U stvari postoji način obrazovanja muzejskih radnika, ali gotovo bez ikakvog osnovnog muzeološkog obrazovanja, i postdiplomski studij, s vrlo

uskom specijalizacijom na određeno područje i istraživački rad.

Rezultat takvog obrazovanja bili su muzejski radnici, koji su, barem na planu muzeoloških znanja, bili labilne ili pretjerano samouvjerene ličnosti, jer nisu stekli ni organizirano, niti količinom dostatno muzeološko znanje u organiziranom odgojno-obrazovnom procesu, već su se u skladu s vlastitim sklonostima i znanjem orijentirali prema određenom tipu muzeološkog djelovanja, smatrajući taj tip djelovanja gotovo jedininim mogućim. Takva praksa, koliko god se temeljila na, u tom trenutku možda jedininim mogućnostima, ipak nije davala gotovo nikakvih elemenata za brži i kvalitetniji razvitak muzeološke znanosti u nas, a isto tako niti za kvalitetniji razvitak muzejske prakse koja je, možda zahvaljujući dijelom i tome, a dijelom i neadekvatnom položaju u društvu, stagnirala i polako gubila kontakt s razvitkom muzeologije u svijetu. Oni ljudi koji su shvaćali dimenziju problema i pokušavali mijenjati uobičajeni tok stvari, koji, su se vlastitim naporom, radom i praćenjem muzeološke teorije i tuđe prakse i dalje usavršavali, sudjelovali u radu međunarodnih tijela i djelovali kao iskusni muzealci, iznimke su koje ne mogu promijeniti opću sliku o stanju muzeološke obrazovanosti muzejskog osoblja u nas. Još uvijek se u nas smatra da je obrazovanje u osnovnoj znanstvenoj disciplini, koja se odnosi na muzejske predmete koje muzej prikuplja, čuva i izlaže, najbitniji element za muzejski rad, da je muzeološko znanje praktički samo primjenjena forma i način izlaganja, način obrade muzejske građe putem muzejske dokumentacije i način primjene osnovnog stručnog znanja na direktan rad u muzeju.

Takva praksa, u kojoj je u muzeju jedino važna znanstvena disciplina koja se bavi izučavanjem predmeta u muzejskoj zbirci, i nedovoljno poznavanje širine kojom muzeologija kao znanost pristupa muzejskoj zbirci i predmetima u njoj, dovela je, i iz dana u dan dovodi, do sve veće krize muzejske prakse, do neadekvatnih muzejskih zbirki i pogrešne selekcije, do gubitka interesa javnosti za muzeje, do zatvaranja muzeja u vlastite okvire u čekanju neke imaginarne bolje budućnosti i do neatraktivnih izložbi koje su zanimljive samo stručnjacima određene znanstvene discipline, a ne idu u širinu u kojoj suvremena muzeologija danas vidi muzej kao središte okupljanja i centar diseminacije svih oblika informacija koje su pohranjene i sačuvane u muzealnim zbirnim fondovima, transformirane u novu mu-

zealnu stvarnost i time stavljene na raspolaganje svakom posjetiocu na njegovoj razini spoznaje.

Ako se složimo s tvrdnjom da samo organizirani odgojno-obrazovni proces formira profesiju, tada bi trebalo u okviru postojećeg odgojno-obrazovnog sustava formirati profesiju muzejskog radnika, i to na svim onim razinama na kojima se ta profesija danas u svijetu javlja,⁵ na kojima je ona isto tako i u nas nužno potrebna. Za formiranje profesije nužno je više razina obrazovanja.

Najniža je srednjoškolska razina koja bi trebala formirati pomoćno, sigurnosno i administrativno osoblje u muzejima, osoblje koje obavlja one poslove za koje nije potrebno visokoškolsko obrazovanje, a koje mora imati određenu razinu muzeološkog obrazovanja, kako bi svoj posao u muzeju moglo obavljati na način koji je muzeju primjeren.

Visokoškolsko obrazovanje trebalo bi biti elementarna razina za one stručnjake koji u muzejima nose muzejsku praktičnu djelatnost. Oni su nosioci aktivnosti muzeja i oni bi trebali steći dovoljno muzeološko obrazovanje, da mogu s muzealnog gledišta verificirati zahtjeve i metode onih znanstvenih disciplina za koje su se specijalno obrazovali, a koje im pomažu u proučavanju onih vrijednosti muzejskog fonda koje su imanentne muzejskom predmetu, a nisu presudne za ocjenu njegove muzalnosti. To su njegove kulturno-povijesne, umjetničke, arheološke, etnografske i druge vrijednosti koje predmet u sebi nosi, bez obzira da li je dio muzejskog zbirnog fonda ili se nalazi u nemuzealnoj realnosti u svojem ambijentu »in situ«. One su često bitni kriteriji u postupku selekcije i ekspozicije, ali u muzeju ne bi smjele samostalno djelovati izvan konteksta muzealne realnosti. Naravno da je uz muzeološko obrazovanje nužno i obrazovanje u znanstvenoj disciplini koja će kustosu omogućiti da znanstveno istražuje, dokumentira i izlaže muzejske predmete u okviru svoje muzealne zbirke, da ih prikuplja, analizira i izlaže. Stoga bi usporedno s temeljnom strukom, u okviru studija onih znanstvenih disciplina koje se bave i predmetima što se čuvaju u muzejima, trebalo omogućiti adekvatno muzeološko obrazovanje, barem u trajanju od dvije godine, svima onima koji će se opredijeliti za rad u muzejima. To muzeološko obrazovanje trebalo bi dati onu potrebnu širinu muzejskog znanja, bez kojeg će svaki koji želi raditi kao muzejski radnik ostati diletant u muzejskoj struci. Neovisno o tome, trebalo bi na viso-

koškolskoj razini obrazovati i muzealne stručnjake koji bi bili generalistički stručnjaci za muzeološku problematiku i za koje ne bi bilo nužno da su obrazovani u nekoj drugoj temeljnoj znanstvenoj disciplini koja je povezana s muzejskim fondom, već u nekoj od humanističkih ili društvenih struktura. Međutim, potreba za tim stručnjacima nije toliko velika, jer je broj njihovih mjesta u muzejima ograničen, a do danas se još nije dovoljno spoznala ni potreba za njima u pojedinim muzejima.

Postdiplomski studij trebao bi ići prema nadgrađnji. Trebao bi usmjeravati studenta na pojedina uska muzeološka područja, i to ona kojima se dotični stručnjak bavi u svojoj praksi, ili ona kojima se namjerava baviti. Trebao bi voditi prema razvitku znanstvenog rada u okviru muzeologije, integriranju muzeologije s drugim znanstvenim disciplinama i unapređivanju muzejske teorije i prakse.

U posljednje vrijeme sve više jača spoznaja da je muzeologija jedna od grana informacijskih znanosti, stoga što se bavi proučavanjem poruka emitiranih posredstvom nekonvencionalnih medija kao što su muzejski predmeti-muzealije i muzealne zbirke; bavi se izučavanjem načina na koji utvrditi muzealne vrijednosti pojedinih predmeta kao dokumenata vremena i određenih humanih vrijednosti, načina njihova prikupljanja, pohranjivanja, sistematiziranja proučavanja i istraživanja i napokon emitiranja njihovih informacija posjetiocima na svim mogućim razinama. To je istodobno i funkcija informacijskih znanosti u širem smislu i u drugim medijima. Međutim, muzeologija ima taj zadatak da proučava informacijske i komunikacijske značajke muzealnih predmeta koji su iz svoje svakodnevne realnosti preneseni u muzealnu realnost, kako bi transformirani, svakome tko ih konzultira, prenijeli određenu kulturnu poruku koja je konkretizirana u kontekstu određenog kulturno-povijesnog društvenog stanja.

Stoga i muzeološko obrazovanje treba dati muzejskom radniku ona znanja koja su potrebna da on svojim radom u muzeju može formirati posebne oblike društveno-informacijskih modela za konkretiziranje kulturnih poruka u svim oblicima djelovanja nekog muzeja; da se tim radom veže za one znanstvene discipline koje se bave proučavanjem predmeta unutar muzejske zbirke, ali da za njega primarno značenje tih predmeta bude njihovo muzealno značenje, njihova informacijska i komunikacijska uporabljivost, njihovo stanje i način kojim

prenose određenu poruku čovjeka ili društva, a da u usporednom, ali ipak drugom planu bude njihovo izučavanje isključivo kao kulturno, povijesno-umjetničkih, arheoloških, etnografskih, prirodnoznanstvenih, tehničkih ili drugih vrijednosti (ukoliko to nije povezano s definiranjem njihove muzealnosti) kao jedinog vrijednog elementa njihove muzealne egzistencije. Takvo muzeološko obrazovanje koje bi formiralo stručni kadar na ovoj razini, moglo bi unaprijediti stjecanje novih muzeoloških znanja, razvitak muzeološke teorije, znanstvenu fundiranost rada u zbirci i nastojanje da muzej bude mjesto u kojemu će se odvijati široki obrazovno-informativni procesi, kojima će muzejski radnik biti pokretač, nosilac i moderator.

Ovo nije poziv na antagonizam između temeljnih znanstvenih disciplina i muzeologije, već na suradnju i suživot, ali na suživot u kome će se aktivno i adekvatno valorizirati obje znanstvene discipline, koje će tada u praktičnom radu teći usporedno jedna uz drugu, integrirati se na mnogim nužnim dodirnim točkama. Tek tako će se moći formirati ličnost muzejskog radnika koja će shvaćati punu dimenziju muzejskog rada, svu društvenu uvjetovanost bavljenja određenom strukturom i važnost primjenjivosti određenih muzeoloških znanja i novijih suvremenih muzeoloških spoznaja u svakodnevnoj praksi. Jedino sustavno i organizirano muzeološko obrazovanje može stvoriti jednu od bitnih pretpostavki za izlazak iz krize muzeja, ili barem onog njezinog dijela koji počiva na inertnosti, samozadovoljstvu i muzeološkoj neobrazovanosti, ignoriranju i neobaviještenosti muzejskih radnika. Potpuno muzeološko obrazovanje sve više postaje uvjet bez kojega je nemoguće zamisliti funkcioniranje muzeja u neposrednoj budućnosti.

BILJEŠKE

1. U okviru Međunarodnog komiteta ICOM-a za obrazovanje muzejskog osoblja djeluju slijedeće radne grupe:

- za inventarizaciju muzeoloških obrazovnih centara i programa muzeološkog obrazovanja diljem svijeta,
- za audio-vizuelna sredstva u nastavi muzeologije,
- za muzeološku terminologiju,
- za publiciranje muzeološkog traktata,
- za javno informiranje o problemima muzeološkog obrazovanja,
- za razmjenu predavača.

Komitet je na svojim kolokvijima i simpozijima obrađivao slijedeće teme:

Bruxelles, 1978. god. — Muzeološko obrazovanje na sveučilišnoj razini,
Leicester, 1979. god. — Metode i tehnike muzeološkog obrazovanja,
Bergen, 1981. god. — Temeljno muzeološko obrazovanje za muzejsko osoblje svih razina i sigurnosno osoblje u muzejima,
Ottawa, 1982. god. — Stručno usavršavanje i permanentno obrazovanje muzejskog osoblja.

2. Program je usvojila Generalna konferencija ICOM-a u Grenobleu 1971. god. na prijedlog Međunarodnog komiteta za obrazovanje muzejskog osoblja, a sadrži 9 odjeljaka:

- uvod u muzeologiju,
- organizacija, djelovanje i upravljanje muzejima,
- arhitektura, izlaganje i oprema,
- zbirke: izvori, dokumentacija, smještaj, prijenos,
- znanstvene djelatnosti: istraživanja,
- briga i tretman zbirki,
- prezentacija, izložbe,
- publika,
- kulturne i odgojne djelatnosti muzeja.

3. Office of Museum Programs Smithsonian Institution, Washington, izdao je 1982. god. dopunjenu verziju publikacije »Museum Studies Programs in the United States and Abroad«, koja navodi podatke o 315 programa muzeološkog ili nekog dijela muzeološkog obrazovanja u 30 zemalja svijeta. Jugoslavija nije zastupljena ni s jednim programom muzeološkog obrazovanja.

4. Postdipolski studij muzeologije započeo je s radom 1966. god. u okviru Referalnog centra Sveučilišta u Zagrebu. Njegovu osnivanje potaknuo je dr. Antun Bauer, koji je od tada do danas voditelj studija. Od 1966. do 1981. god. studij je završilo 56 studenata iz svih naših republika i pokrajina, koji su stekli zvanje magistra muzeologije.

5. Iz obrazloženja glavne teme savjetovanja Međunarodnog komiteta za obrazovanje muzejskog osoblja ICOM-a koje je održano u Bergenu 1981. god. a bavilo se temeljnim muzeološkim obrazovanjem muzejskog osoblja svih razina, vidljivo je da pojam muzejskog osoblja obuhvaća široku skalu specijalističkog ili generalističkog osoblja koje osim kustosa sačinjava administrativno i financijsko osoblje, osoblje za konzerviranje i restauriranje predmeta i stručnjaci za izložbe, pedagoški specijalisti, tehničari, zanatlije i osoblje koje održava muzej i brine se za njegovu sigurnost, *Informatica museologica*, 2—3 1981. god., str. 82.